

UŽDRAUSTASIS TOLSTOJUS

UŽDRAUSTASIS TOLSTOJUS

UŽDRAUSTASIS TOLSTOJUS

Sudarē Evaldas Balčiūnas

UDK 322
To-64

Versta iš:
Толстой Л. Н., Полное собрание
сочинений в 90 томах. Юбилейное издание,
том 26, 27, 31, 34, 37, 38, 45, 57, 90. Москва:
Издательство „Художественная литература“, 1928–1958

UŽDRAUSTASIS TOLSTOJUS

Sudarė Evaldas Balčiūnas
Leidyklos redaktorė Lolita Petrašiūnaitė
Dizainerė Marija Mlinkauskaitė

Laišką „Apie meną ir fizinį darbą“ vertė Edvardas Levinskas
Esė „Atsišaukimas“ vertė Emilis Milkevičius
Kitus tekstus vertė Evaldas Balčiūnas

AD VERBUM

Published with the support of the
Institute for Literary Translation, Russia

ISBN 978-609-427-172-4

© *kitos knygos*, 2014

TURINYS

Gėris tiktai visiems	7
Apie meną ir fizinį darbą. Laiškas Romainui Rolland'ui	25
Atsišaukimas	37
Artinant griūtį	43
Patriotizmas ir vyriausybė	55
Mūsų laikų vergija	79
Apie sąžinės laisvę	141
Atmintinės	
„Kareivio atmintinės“ ir „Karininko atmintinės“ įžanga	155
Kareivio atmintinė	156
Karininko atmintinė	160
Meilės palaima. Kreipimasis į brolius	167
Atėjo metas	173
Laiškas revoliucionieriui	183
Keistos būtybės	191
Atsakymas lenkei, vienai iš daugelio	197
Valstybė kaip prietaras	205
Apie socializmą	231
Apie pamišimą	241
Pabaigos žodis	265
Paaiškinimai	271

GĒRIS TIKTAI VISIEMS

1. Kiekvienas žmogus pirmaisiais vaikystės, o dažnai ir jaunystės metais savimi, tai yra tu, ką vadina „aš“, laiko gimstančią ir mirstančią gyvulišką savo esybę ir nemato jokios prieštaros dėl to, kad jo gyvenimas atskirtas nuo kitų gyvių gyvenimo ir yra neamžinas – baigiasi mirtimi. Dažniausiai, nors ir žino, kad žmonės yra mirtingi, jis netiki savo mirtimi ir ramiai sau gyvena tenkindamas tos nuo viso pasaulio atskirtos esybės įgeidžius. Bet ateina laikas, kai žmogaus sieloje įsižiebia suvokimo šviesa ir žmogus pamato, kad jis yra vienas begalinėje pasaulio erdvėje tarp begalės gyvių, gyvenančių kaip ir jis, tik dėl savęs pačių; pamato, kad jo gyvenimas – tik viena akimirka begalinėje laiko tėkmėje. Kai apie tokią žmogaus padėtį pasaulyje jis išgirsta ne iš kitų, o pats ją supranta ir įsisąmonina, tada tuojau pat jį apima siaubas dėl būsimų kančių ir mirties, o svarbiausia, iškyla klausimas: kam reikalingas tas jo gyvenimas ir ką jam daryti. Ankstesnis gyvenimo variklis, gėrio vien sau troškimas, darosi nepakankamas. Žmogus pamato, kad gyvuliškas gėrio sau ir kitoms jam naudingoms būtybėms troškimas yra apgaulingas ir neišvengiamai baigiasi mirtimi, todėl pradeda ieškoti naujos prasmės ir naujo gyvenimo variklio. Ir kankinasi, kol jų neranda.

Tos kančios panašios į gimimo kančias; žmogus kankinasi, kol neranda to naujo variklio ir gyvenimo prasmės, kol neatgimsta naujam gyvenimui.

Prabudusi gyvenimo sąmonė žmogui rodo, kad ankstesni jį visiškai tenkinę troškimai veda jį ir kitas būtybes į nelaimes, kad tie troškimai nėra prasmingi. Tačiau tie troškimai ir toliau turi būti tenkinami, tad žmogus susidvejina ir nebesupranta, kuriam iš dviejų balsų pasiduoti: ar gyvuliškam potraukiui, ar jam prieštaraujančiam proto balsui? Veikiamas to susidvejimo (kuris vėliau neišvengiamai išnyksta pasirinkus protą ir ėmus vis mažiau tenkinti gyvuliškus norus) žmogus kartais atsiduoda gyvuliškiems poreikiams ir kenčia

suvokdamas tų poreikių beprasmiškumą, o kartais pasiduoda mąstančios sąmonės siekiams ir kankinasi dėl nepatenkintų gyvuliškų poreikių. Šiaip ar taip, tos kančios neišvengiamos ir iš esmės yra ne kas kita, kaip gimimo naujam gyvenimui kančios.

Štai šitokį gimimą naujam gyvenimui ir paskatina Kristaus mokymas, paskatina suteikdamas naują gyvenimo prasmę, atsiveriančią į prabudusią sąmonę, ir išlaisvina naują, kitokį nei gyvuliškas, gyvenimo variklį, kuris glūdi kiekviename žmoguje, tačiau yra užgožtas senųjų gyvuliško gyvenimo įpročių.

Žmogus gyvena ne vienas ir pasaulyje yra ne pirmas žmogus. Iki jo ir su juo vienu metu gyvena kiti žmonės. Žmonės išgirsta kitų žmonių mąstančios sąmonės išvadas, jas supranta ir priima kaip savas. Ir štai tokias aukštas, tačiau žmogaus suvokiamas mąstančios sąmonės išvadas, aiškinančias, kaip negalėti žmogui atgimus naujam gyvenimui atsiradusį susidvejinimą ir kaip rasti gyvenimo prasmę, suteikia krikščioniškas mokymas, išvaduodamas žmogų nuo kančių ir susidvejinimo, nurodydamas jam aiškią ir neabejotiną prasmę, nušviesdamas jo naujo, sąmoningo gyvenimo kelią.

2. Jeigu tapęs sąmoningas žmogus galėtų iš karto atsisakyti kūniškų poreikių, jis būtų laimingas, ramus ir savęs neklausinėtų, kam gyvena, kaip kad neklausinėjo, kol gyveno vien gyvulišką gyvenimą. Bet prabudusi sąmonė verčia žmogų susidvejinti, o susidvejinimas sukelia skausmą. Ta pati mąstanti sąmonė, kuri sukelia skausmą ir iškelia klausimą, kam aš gyvenu, negali nurimti tol, kol negaus atsakymo.

Kam aš gyvenu šiame pasaulyje? Šis klausimas neišvengiamas. Kad ir kaip stengtųsi žmonės išvengti šio klausimo – ar panirdami į gyvenimo tuštybę, ar samprotaudami apie visokių niekus, tačiau jis įkyriai persekioja kiekvieną sąmoningai prabudusį žmogų ir laukia atsakymo. Jis reikalauja atsakymo

jau vien dėl to, kad žmogaus gyvenimas yra veikla: žmogui reikia veikti, o norint veikti reikia žinoti kam. Nežinant šito, bet koks veiksmas gali būti klaidingas ir turėti nenuspėjamų pasekmių. Jeigu žmogus eina ir negali sustoti, tai jam būtina žinoti kryptį, kitaip kiekvienas jo žingsnis gali būti pražūtingas. Atsakymas į šį klausimą žmogui su jo ribotomis žiniomis iš pirmo žvilgsnio atrodo neįmanomas; aš, mirtingasis, gyvenu trumpą gyvenimą pasaulyje, kuris yra begalinis ir laike, ir erdvėje. Jokia mano veikla negali turėti jokios prasmės, nes viskas baigiasi mirtimi; dar menkesnę prasmę ji gali turėti begalybės akivaizdoje – lyg smiltelė neišmatuojamoje buvusių ir amžinai būsiančių pasaulių erdvėje.

Mokslininkai atlieka gudrius tyrimus ir kuria giliamintiškas teorijas, kaip susiformavo ir vystėsi mūsų pasaulis ir kaip atsirado žmogus; tačiau kiekvienas vaikas sugriauna tuos tyrimus paprastu klausimu: „Kam man visa tai žinoti, jei nežinau, kam gyvenu šiame pasaulyje?“

O štai į šitą klausimą jokia žmogaus išmintis negali duoti nė apytikslio atsakymo. Negali, nes, norint suvokti, kam gyvenu šiame pasaulyje, reikėtų jį pažinti ir žinoti jo gyvavimo tikslą. O tai neįmanoma, nes pasaulis begalinis ir amžinas. Aš negaliu jo nei įsivaizduoti, nei apmąstyti. Atsakymas į šį klausimą įmanomas tik tada, kai darome prielaidą, kad egzistuoja aukštesnis gyvenimo pradas, kurio valia gyvuoju aš ir gyvuoja visas pasaulis. Tik padarius tokią prielaidą mano gyvenimo tikslas apibrėžiamas jau ne egzistencija begalinėje erdvėje ir laike, o aukštesnio prado man numatyta paskirtimi. Aš negaliu žinoti viso pasaulio tikslo, nes šią galimybę sunaikina mano paties suvokta šio pasaulio begalybė, bet galiu labai aiškiai žinoti, ką lemta nuveikti siekiant mano protui nesuvokiamų tikslų. Ir tik pripažinus aukštesnį gyvenimo pradą, dėl kurio aš čia atsiradau, įmanoma atsakyti į klausimą „Kam aš gyvenu šiame pasaulyje?“

Jei į klausimą „Kam aš gyvenu šiame pasaulyje?“ atsakoma kaip nors kitaip, tada galima užduoti kitą klausimą – kam? Kad ir ką apie gyvenimo prasmę atsakytų Dievo nepripažįstantis žmogus, aš galiu vėl paklausti – kam? Jeigu kas nors pasakys: žmonių ir pasaulio gerovei, aš paklausiu: o kam reikalinga žmonių ir pasaulio gerovė?

Jeigu kas atsakys: tam, kad pasiekčiau aukščiausią išsivystymo, sudėtingumo ir tobulumo lygį, aš vėl paklausiu: o kam to reikia? Galutinis atsakymas, į kurį negalima užduoti klausimo kam?, yra tik vienas. Tai atsakymas: aš gyvenu, kad vykdyčiau mane į šį pasaulį pasiuntusio Dievo valią.

Vienintelis kitas klausimas, kurį galima užduoti po šito atsakymo, – tai klausimas, kas yra Dievas ir kodėl Dievas nori, kad žmogus būtų taip gyventų pasaulyje ir taip jame veiktų. Atsakymas į šį klausimą irgi labai paprastas ir aiškus: Dievas – tai tas Pradas, kurio valia gyvuoju aš ir visas pasaulis; ir būtent jis žino, kam aš turiu gyventi taip, o ne kitaip. Atsakymas toks, kad aš, turėdamas ribotą Dievo darbininko protą, negaliu žinoti begalinio jo darbo tikslo; negaliu netgi žinoti, kodėl turiu būtent taip, o ne kitaip prisidėti prie Dievo darbo, ir todėl neieškau tų žinių, o pasitenkinu žinodamas, kad dirbu Dievo darbe. Žinau tą visiškai aiškiai, ir man to pakanka.

Žmogus šiame pasaulyje yra lyg darbininkas, atėjęs į visu pajėgumu dirbančią didelę gamyklą. Jis gali pasirinkti vieną iš dviejų: nekreipti dėmesio į gautus nurodymus ir manyti, kad visi įrenginiai, kuriuos mato priešais save, neturi nei šeimininko, nei aiškaus tikslo ir naudotis gamykla savo tikslais, neatsižvelgdamas į šeimininko nurodymus; arba pripažinti, kad gamykla turi šeimininką, kuris dėl kažkokių savų, darbininkams nesuvoikiamų tikslų ją įrengė ir reikalauja iš kiekvieno darbuotojo išsiginėti į gautus nurodymus ir vykdyti tai, ko iš jo reikalaujama.

Darbininkas, pagalvojęs apie savo padėtį, negali nepasirinkti antrojo kelio. Netgi jeigu jo sąmoningai ir nepasirinktų,

tai gyvenimo patirtis neišvengiamai ten atvestų. Lygiai taip pat negali kitaip pasielgti ir bet kuris prabudusios sąmonės žmogus. O jei ir nepasielgs taip, tai paties gyvenimo kančios parodys jam būtinybę pripažinti aukštesnį gyvenimo pradą, kurio valią žmogus privalo vykdyti šiame pasaulyje.

Taigi nepripažinus Dievo negalima atsakyti į neišvengiamai išskylantį ir atsakymo reikalaujantį klausimą: „Kam aš gyvenu šiame pasaulyje?“ Tačiau pripažinti Dievą, protingą Pradą visko, kas egzistuoja, būtina dar ir dėl to, kad žmogus, pripažinęs gyvenimo prasmės būtinybę, negali nepadaryti prielaidos, kad visas pasaulis, kurio prasminga dalimi jis jaučiasi, taip pat yra prasmingas. Neprasmingas jis atrodo tik tiems žmonėms, kurie gyvena nežinodami kam. Tik pripažinęs aukštesnį šio gyvenimo Pradą ir ėmęsis vykdyti to Prado valią, žmogus gali pripažinti ir šitą gyvenimą prasme, nors savo ribotu protu ir negali suprasti galutinio jo tikslo.

3. Šiame pasaulyje žmogus gyvena, kad vykdytų Aukščiausiojo Prado, Dievo valią, todėl jam reikia žinoti, kokia ta Dievo valia.

Visa Jo valia viso pasaulio atžvilgiu, tai yra tai, ko nori Dievas iš viso kūniškojo pasaulio, negali būti suprantama žmogui, nes jis yra tik maža šio kūniškojo pasaulio dalelytė, bet jam turi būti aišku, ko nori Dievas konkrečiai iš jo ir kaip Jis nori, kad žmogus galėtų gyventi ir veikti tame pasaulyje. Ir tai žmogui tikrai žinoma. Kaip gamyklos darbininkas, turintis savo darbo vietą, negali žinoti visų šeimnininko reikalų, tačiau aiškiai supranta savo pareigas jam paskirtame darbe, taip ir žmogus pasaulyje. Bendras pasaulio tikslas nuo jo paslėptas, bet tai, ką jis turi daryti dirbdamas šiam tikslui, žinoma aiškiai, be jokios nesusipratimų galimybės. Jam pakankamai aiškiai atskleistos ne tik jo dalyvavimo pasaulio gyvenime aplinkybės, bet ir artimiausias to gyvenimo tikslas; darbininkas nežino galutinio tikslo, kaip ir kur pritaikomi jo pagaminti produktai, bet vis

dėlo žino, kad jo darbas nėra beprasmis, kad jo pagaminti daiktai yra reikalingi ir bus naudojami. Taip ir žmogus, nors ir nežinodamas galutinio pasaulio tikslo, vis dėlto žino, kad jo gyvenimas ir veikla prisideda prie reikalingų ir gerų dalykų gamybos.

Kokia gi Dievo valia žmogui, ką turi daryti žmogus, kad vykdytų tai, ko iš jo nori Dievas? Viena ir tą patį atsakymą į šį klausimą žmogus gali rasti ir šventraščiuose, ir savo paties samprotavimuose. Šventraščiai, kuriuos išmintingiausi pasaulio žmonės perdavė ateities kartoms kaip samprotavimus, ką turi daryti žmogus, sako: žmogus turi gyventi taip, kad ne tik netrukdytų, bet ir padėtų gyventi kitiems gyviam, – kaip pasakyta visuose be išimties visų tautų ir tikėjimų mokymuose: elkis su kitais taip, kaip nori, kad būtų elgiamasi su tavimi. Kaip pasakyta Evangelijoje pagal Matą, tai – visas įstatymas*. Tą patį žmogui patvirtina ir stebėjimai, ir samprotavimai: troškimas gėrio tik sau pačiam, kai visi kiti gyviai lygiai taip pat trokšta gėrio, veda į tarpusavio kovą. Ši kova ne tik švaisto žmonių jėgas negeriems dalykams, bet ir sukelia daugumą nelaimių, nuo kurių kenčia žmonės. Tuo tarpu santarvė, bendravimas, žmonių ir gyvių meilė, priešingai, ne tik išardo šią žalingą kovą, bet ir suvienija, padidina žmonių jėgas bei pripildo juos gėrio. Todėl žmogui, užuot pasinėrus į tarpusavio kovą ir susiskaldymą, reikia elgtis su kitais taip, kaip jis nori, kad būtų elgiamasi su juo, – stiprinti vienybę ir santarvę.

Maža to, kad šventraščiuose ir savo samprotavimuose žmogus mato nurodymą, ką turi daryti vykdydamas Dievo valią; jam iš dalies matomas ir tas artimiausias tikslas, kurio siekia pasaulis. Kaip gamyklos darbininkui greta gauto nurodymo, ką jis turi daryti, žinoma ir tai, kas apskritai dedasi gamykloje,

* Evangelijoje pagal Matą pateikta vadinamoji auksinė taisyklė: „Tad visa, ko norite, kad jums darytų žmonės, ir jūs patys jiems darykite; nes tai yra įstatymas ir Pranašai“ (Mt 7, 12). Čia ir toliau – vert. past.

taip ir žmogui greta jo tiesioginio reikalo atskleista ir tai, kas dabar dedasi pasaulyje ir kur reikia jo pastangų.

Bendrieji pasaulio masto reikalai mums irgi atskleisti per šventraščius ir mūsų pačių samprotavimus. Šventraščiai mums sako, kad pasaulio tikslas yra sukurti Dievo karalystę, didžiausią žmonių ir gyvių bendrystę, kurioje, kaip sakoma šventraščiuose, visi žmonės bus išmokyti Dievo, žmonės nebemokės kariauti, o liūtas gulės kartu su ėriuku. Ir samprotavimai, ir stebėjimai rodo mums tą patį. Apžvelgę praėjusį žmonijos gyvenimą matome, kad visa žmonija, nors ir juda įvairiausiais keliais, tačiau artėja prie šio tikslo.

Taigi nuo žmogaus nėra paslėpta tai, ko iš jo nori Dievas, pasiuntęs jį į šį pasaulį; iš dalies atskleista ir tai, kokie dalykai, kuriems reikia žmogaus pastangų, dedasi šiame pasaulyje.

Dievas nori iš žmogaus, kad jis gyventų ne vien sau, darydamas žalą kitiems gyviesiems, o elgtųsi su kitais taip, kaip norėtų, kad su juo būtų elgiamasi. Bendro pasaulio reikalo, kuriam reikia žmogaus pastangų, kryptis tokia, kad jis nuo susiskaldymo, kovos ir pykčio vis labiau ir labiau juda vienijimosi, bendrystės ir santarvės link.

4. Žmogus gyvena pasaulyje, kad vykdytų Dievo valią, ir žmogui nurodyta, ką jis turi daryti vykdydamas tą valią: jis turi su kitais elgtis taip, kaip norėtų, kad elgtųsi su juo; iš dalies žmogui atverta ir tai, kas vyksta pasaulyje: čia kuriama Dievo karalystė, jame pereinama nuo tarpusavio kovos ir susiskaldymo prie santarvės ir vienybės. Bet ar gali žmogus vykdyti tai, ko taip aiškiai iš jo reikalauja Dievas?

Ar siekis – elgtis su kitais taip, kaip nori, kad elgtųsi su tavimi, – neprieštaruoja žmogaus prigimčiai? Gal būtų neprotiną iš žmogaus reikalauti to, kas prieštaruoja jo prigimčiai? Ar nėra, kaip kai kurie mano, žmogaus tragizmo tada, kai samprotavimai, stebėjimai ir šventraščiai sako, jog visų žmonių

gerovei reikia, kad kiekvienas darytų kitiems tai, ko nori sau, tuo tarpu prigimtis kiekvienam žmogui visada sukelia potraukį daryti tik tą, ko jam pačiam norisi, ir skatina prievartauti kitus žmones, kad šie darytų taip, kaip jis nori.

Taip yra ir taip viskas turi atrodyti kiekvienam žmogui, kurio sąmonė ėmė busti iš miego. Žmonių sąmonė kartais prabunda vėlai, – praėjus 20-čiai, 30-čiai, 40-čiai, 50-čiai metų gyvuliško, nesąmoningo gyvenimo.

Šiaip ar taip, žmonės ima busti, tai yra suprasti, kad gyvena atskirti nuo pasaulio ir kad taip gyvena visos kitos būtybės, ne anksčiau kaip po 15 metų. Ir štai ramiai ir džiaugsmingai pragyvenus 15 kūniško gyvenimo metų (šis jausmas būna dar stipresnis, kai pragyvenama 30, 40, 50 metų) – žmogus iš tikro savyje atranda kažką (savo mąstančią sąmonę), kas ima trukdyti jo kūniškam gyvenimui, nuodyti jo džiaugsmus. Ankstesnis gyvenimo pojūtis buvo toks stiprus, teikė tiek daug džiaugsmų, tęsėsi taip ilgai, ir staiga atsiranda kažkas naujo, neapčiuopiamo ir ima kovoti su ankstesniuoju „aš“, siekdamas sunaikinti jo džiaugsmus. Natūralu, kad žmoguje atsiranda nepasitikėjimas tuo nauju gyvenimą nuodijančiu balsu ir noras jį nuslopinti. Bet laikas, tai yra gyvenimas, eina – vieniems greičiau, kitiems lėčiau: priklauso nuo to, imasi ar ne žmogus priemonių proto balsui slopinti*, ir mąstančios sąmonės balsas, smerkiantis ir neigiantis visus kūniškus džiaugsmus, darosi vis garsesnis ir garsesnis, tvirtesnis ir tvirtesnis, o kūniškos prigimties troškimai, priešingai, vis silpnesni ir silpnesni, ir žmogui savaime, neišvengiamai kyla noras atsisakyti kūniško gyvenimo ir vykdyti tai, ko reikalauja iš jo Dievas ir ką žmogus žino iš šventraščių ir iš patirties, ir iš samprotavimų.

Vis labiau ir labiau suvokdamas, kad to gėrio, kurio jis nori sau, lygiai taip pat nori ir kiekviena gyva būtybė, žmogus pra-

* Omenyje turimas tabakas, alkoholis ir kvaišalai.

deda ieškoti tokio gėrio, kuris nesukeltų tarpusavio kovos ir kančių. Be to, suprasdamas, kad kitos būtybės taip pat kaip jis trokšta gėrio, jis išmoksta mintimis persikūnyti į kitas būtybes ir linkėti joms gero. Taip palaipsniui vis labiau bundant žmogaus sąmonei, jis vis labiau ir labiau suvokia, kad jam vienam gėris nepasiekiamas, ir vis labiau įsisąmonindamas kitų būtybių gėrio troškimą, darosi pajėgus elgtis su kitais taip, kaip norėtų, kad būtų elgiamasi su juo.

Ir todėl vykdydamas to, ko iš žmogaus reikalauja Dievas, darosi ne tik įmanomas, bet ir natūralus bei būtinas. Šis žmogaus pokytis įvyksta natūraliai tekant jo gyvenimui.

Žmogui šis Dievo valios vykdymas atrodo sunkus ir nenatūralus tik dėl to, kad įsisenėjusio gyvuliško gyvenimo įpročiai (inercija) nuo pirmų prabudusios sąmonės akimirku ima kovoti su ką tik užgimusia sąmone, ir pirma sąmonės kibirkštis jam atrodo niekingai menka lyginant su gerai pažįstamu, nusistovėjusiu, stipriu gyvulišku gyvenimu. Bet sąmoningumas auga, o gyvuliškas gyvenimas nuolat menksta. Kad ir koks tvirtas būtų 200 metų ažuolo kamienas, šakos ir lapai, tačiau gyvybė slypi ne jame, o ant jo šakos užsimezgusioje gilėje.

Pripažinus, kad mūsų gyvenimas yra ne gyvuliško, o gaivinančio dvasiško pobūdžio, ir atsiskleidžia visas krikščioniškas mokymas.

5. Kiekvienas žmogus, kol jis yra dar kūdikis, vaikas ir jaunuolis, gyvena trokšdamas gėrio tiktai sau.

Jis trokšta gėrio tik sau, nors pats to nežino. Bet ateina laikas, ir kiekviename žmoguje užgimsta sąmonė: suvokdamas, kad nori gėrio sau, jis tuo pat metu pripažįsta, kad gėrio sau, tik sau trokšta ir bet kuri gyva būtybė, ir tada gyvenimas jam pasirodo kaip siaubinga neišprendžiama priešara.

Tol, kol jo sąmonė dar neprabudo, jis, pats to nesuvokdamas, troško gėrio tik sau, ir tai netrukdė jam gyventi; bet kai tik

žmogus supranta, kad jo gyvenimas apsiriboja savanaudiškais troškimais ir kad taip pat gyvena visos kitos būtybės, jis jau nebegali nepastebėti gyvenimo beprasmybės. Kiekviena būtybė įsivaizduoja pasaulį ir gyvena taip, lyg pasaulis gyvuotų tik jai vienai, todėl, siekdama gerovės, įsivelia į tarpusavio kovą ir užsitraukia didžiulį blogį.

Gėrio troškimas yra gyvenimo pamatas ir kartu akivaizdžiausia prieštara. Štai šią prieštarą ir išsprendžia krikščioniškas mokymas.

Žmogui, suvokusiam, kad gyvenimo tikslas yra gėrio troškimas, krikščioniškas mokymas nurodo, kas tas troškimas jau nebegali būti gėrio troškimas tik sau, o turi virsti gėrio troškimu kitoms būtybėms, tai yra meile. Krikščioniškas mokymas sako žmogui, kad gėrio visoms būtybėms troškimas yra amžinas ir visuotinis gyvybės pradas, įsikūnijęs visame kame. Kol yra dar nesuvogtas, šis troškimas atrodo kaip troškimas gėrio tik sau ir sukelia tokius veiksmus, kokius ir turi sukelti, tačiau kai tik gyvuliškoje būtybėje prabunda sąmonė, tuoj pat sugriūva gėrio tik sau vaizdinys ir gėrio troškimas jau neapsiriboja vien saviimi, o yra perkeliamas į kitas būtybes ir tampa meilės išraiška.

Amžinas, visuotinis, gyvybę visiems gyviamis įkvepiantis pradas – tai troškimas gėrio viskam, kas gyva, tai yra meilė visiems, tai, ką mes vadiname Dievu. Šis pradas, dar nenušviestas prabudusios sąmonės, glūdi įkalintas gyvuliškos asmenybės narve ir pasireiškia trokštant gėrio tik sau; bet, nušviestas sąmonės, jis kaip pasėtas grūdas ima plėstis, išsivadudamas iš suvaržymų, ir pasirodo kaip Dieviška esybė. Šis plėtimasis ir Dieviškos esybės išsivadavimas iš kūniško apvalkalo ir yra tai, ką krikščioniškas mokymas vadina gyvenimu.

Visas Jėzaus pokalbis su Nikodemu* apie naująjį gimimą, apie tai, kad žmonės turi tikėti į Tą, kurį Tėvas pasiuntė į pa-

* Žr. Evangeliją pagal Joną (Jn 3, 1–21).

saulį, yra skirtas dvasiniam gyvenimo pradui, įvilktam į kūnišką žmogų ir pasireiškiančiam iš pradžių meile sau, o paskui – ir kitiems žmonėms, ir visiems gyviams. Apie tai kalba ir jo žodžiai apie laisvę ir netgi visagalybę to, kuris tiki Pasiuntusio ir Pasiūstojo visagalybe, nes žmogus, paskyręs savo gyvenimą meilei, negali būti suvaržytas ir, susiliedamas su gyvybės pradū, tampa visagalis.

Ši nuostata ypač aiškiai išreikšta žodžiuose apie du gyvenimus, apie gyvenimą, kurį reikia pražudyti, kad gautum tikrąjį. Mokymas, kad žmogus yra Dievo sūnus, paaiškina tą pačią tiesą, kad žmogus, suvokiantis save kaip atskirą būtybę, turi laikyti savimi ne savo tik sau pačiam trokštantį gėrio kūną, o tą begalinę ir amžiną jėgą, kuri gyvena jame ir trokšta gėrio viskam, kas egzistuoja. Ši jėga ir yra Dievas.

Raktas į Kristaus mokymą randamas tada, kai žmogus su prabudusia sąmone sužino, kas jis; iš pradžių jis manosi esąs menkas, vargingai gyvenantis ir beprasmiškai mirštantis gyvulus, tačiau sužino, kad jis yra Dievas – Dievas, nors ir apribotas sąlygų to gyvulio, į kurį jis įdėtas, bet vis dėlto Dievas, tai yra amžinai laisva, visagalė, gyvenimą kurianti ir nuolat iš savo ribotumo išsilaisvinanti jėga.

Šią tiesą pažinęs ir ją patikėjęs žmogus yra lyg mažas paukštukas, kuris, dar nepasitikėdamas savo sparnais, vargsta, bėgiodamas žeme tarp visų kliūčių ir pavojų, ir staiga, patikėjęs savo sparnų jėga, išskleidžia juos ir pakyla į laisvą ir jam natūralią oro erdvę.

Žmogus, patikėjęs savo Dieviška esybe, perkėlęs į ją savo gyvenimą, iš karto išsivaduoja iš visų suvaržymų, kančių ir įžengia į laisvės ir besibaigiančio džiaugsmo sritį.

Bet ar įmanomas toks sąmonės perkėlimas iš gyvuliško kūno į dvasinę būtį? Ar gali tiesiai stovėti negalintis vaikas išmokti vaikščioti? Negalėtų, jeigu vaikas nepaliaujamai ir nesustabdomai neaugtų ir nestiprėtų. Lygiai taip pat nebūtų

įmanoma sąmonės perkelti į dvasinę būtį, jei dvasinė žmogaus esybė taip nepaliamajamai ir nesustabdomai neaugtų per visą jo gyvenimą.

Kūnui nuolat silpnėjant, o tai neišvengiama bet kokiomis aplinkybėmis, ir dvasinei esybei – stipėjant, sąmonės perkėlimas iš gyvuliško kūno į dvasinę būtį ne tik įmanomas, bet ir neišvengiamas bei nesulaikomas; šis virtinę kančių sukeliantis vyksmas nenumaldomai tęsiasi visą žmogaus gyvenimą.

Kūno jėgos, troškimai, aistros silpsta, neišvengiama mirtis darosi vis artimesnė ir artimesnė, meilė išlaisvinanti proto jėga vis labiau nušvinta, ir žmogus kentėdamas ir kovodamas neišvengiamai perkelia savo sąmonę iš kūniško gyvenimo į dvasinį, kad ir prieš pat mirtį.

Bet taip nevalingai ir kankinamai savo sąmonę iš gyvuliškos į dvasinę esybę perkelia tik žmogus, nepriėmęs krikščioniško mokymo; tuo tarpu šį mokymą priėmusiam žmogui perėjimas lengvas ir džiaugsmingas.

Krikščioniškas mokymas tam ir yra, kad palengvintų perėjimą nuo gyvuliško prie Dieviško gyvenimo, ir šis perėjimas vyktų be kovos ir kančių, laisvai ir džiaugsmingai.

6. Krikščioniškas mokymas nori išvaduoti žmones iš jiems būdingos ir neišvengiamos painiavos, kad kūnas nebūtų laikomas žmonių esybe: tarytum nurodyti drugio lėliukei kokone, kad ji – ne lėliukė, o drugys; krikščioniškas mokymas tarytum iš anksto paaiškina kelią, kuriuo driekiasi žmogaus gyvenimas.

Kyla tik klausimas, ar įmanoma savąjį „aš“ perkelti iš gyvuliškos į dvasinę Dieviškąją esybę? Ar galima norėti ne to, ko nori gyvulys, o to, ko nori jame gyvenantis Dievas? Ir jei tai įmanoma, koks yra gyvenimas žmogaus, perkėlusio savo „aš“ iš gyvulio į Dievą, ir ar toks gyvenimas žmogui suteikia palaimą?

Pripažinus savo gyvulišką esybę visas gyvenimas atrodo lyg nesibaigianti nusivylimų ir apgaulių virtinė, kurią vainikuoja žiauri, beprasmiška pabaiga – mirtis to, kuris siekė laimės. Priešingai, pripažinus mumyse gyvenančią Dieviškąją esybę gyvenimas tampa džiaugsmingu tos esybės poreikių tenkinimu, vis labiau ir labiau išsivaduojant iš ją varžančios asmenybės ir baigiant visišku esybės išsivadavimu iš tų suvaržymų – kūniškąją mirtimi.

Pripažinus savimi, savuoju „aš“ gyvulišką pradą visas pasaulis atrodo lyg beprasmiškas susiskaldžiusių, kenčiančių ir viena kitą kentėti verčiančių būtybių junginys; o priešingai, pripažinus Dieviškąją prigimtį, pasaulis atrodo lyg vieta, kurioje vyksta naudingas palaimintas darbas, kviečiantis prisijungti kiekvieną prabudusios sąmonės žmogų.

Pripažinus savo gyvulišką esybę žmogaus gyvenimas yra nuolatinė kančia; gyvenimas pripažinus savo Dieviškąją prigimtį – nenutrūkstantis džiaugsmas.

Pripažinus savo gyvulišką esybę gyvenimas yra žiauri vergija; gyvenimas pripažinus savo Dieviškąją prigimtį yra ne tik laisvė, bet ir visagalybė.

Pripažinus savo kūniškąją „aš“ gyvenimas yra nuolatiniai praradimai; gyvenimas pripažinus savo Dieviškąją esybę yra nepalaužiamas tos esybės augimas ir išsilaisvinimas.

Didžiausias dviejų gyvenimo sampratų skirtumas tas, kad laikant savimi, savuoju „aš“ gyvulišką asmenybę visos žmonių troškimų pastangos nukreipiamos į tai, kas neįmanoma: į asmenybės patenkinimą, tobulinimą ir pratęsimą, nors asmenybė niekada negali būti nei patenkinta (kuo daugiau jos poreikių patenkinama, tuo greičiau jie didėja), nei patobulinta (tam tikrame amžiuje sulig kiekviena valanda ji darosi vis silpnesnė ir menkesnė), nei išsaugota, nes neišvengiamai turi mirti. Laikant savo gyvenimo esybę gėrio troškimą viskam, kas gyva, – Dieviškąją prigimtį, kuri yra bet kokios gyvybės

pagrindas, žmogus vis labiau ir labiau trokšta išlaisvinti Dieviškąją prigimtį iš asmenybės uždėtų gniaužtų, o šis išsivadavimas įprastame žmogaus gyvenime vyksta nepaliaujamai ir baigiasi neišvengiama mirtimi, kuri savo gyvenimą Dievuje pripažinusiam žmogui yra džiaugsminga.

7. Nustojus laikyti savimi, savuoju „aš“ vargstantį ir mirtingą kūną bei pripažinus savimi tą laisvą, nesunaikinamą, amžiną ir visur esančią jėgą, tai yra Dievą, kurį kiekvienas žmogus suvokia savyje kaip gėrio troškimą, tai yra meilę, panaikinamos visos gyvenimo prieštaros, ir gyvenimas, užuot atrodęs taip, kaip anksčiau atrodė – žiaurus, beprasmiškas ir varganas, – tampa palaimingas, prasmingas ir džiaugsmingas.

Kodėl žmonės negyvena tokio gyvenimo, o jei ir gyvena – tai tik retos išimtys? Kodėl didesnė žmonijos pastangų dalis nukreipta ne ten, kur reikia: užuot paaiškinus žmonėms jų gyvenimo prigimtį, užuot palengvinus jų Dieviškos prigimties išsivadavimą iš gyvenimo apribojimų, užuot padėjus pripažinti gyvenimu tai, kas yra jų tikrasis gyvenimas, daroma priešingai – nuolat slopinamas Dieviškos meilės balsas ir gilinamas klaidingas supratimas, pagal kurį gyvenimas įsivaizduojamas tik kaip pasaulietinis ir asmeninis gyvenimas. Kodėl žmonės nesistengia padėti kitiems žmonėms jų dvasinės esybės kovoje su kūno poreikiais, net priešingai – sunkina šią kovą didindami kūniškus poreikius, slėpdami nuo žmonių asmeninio gyvenimo pražūtingumą ir beprasmybę?

Kodėl žmonės, užuot atskleidę vienas kitam pasaulietinio gyvenimo beprasmybę ir dvasinio gyvenimo džiugesį bei išmintį, daro atvirkščiai: prisigalvoja visokių poreikių asmenybei patenkinti, dirbtinai skiepija naujus poreikius, giria ir gražina šeimos bei visuomeninį gyvenimą, laikinai paslepiantį asmeninio gyvenimo beprasmybę? Kodėl jie išgalvoja daugybę būdų, kaip susilpninti ir aptemdyti pagrindinį dvasinio gyvenimo

nimo įrankį – protą ir paverčia religiniu mokymu asmeninio gyvenimo paklydimus, įtikinėdami žmones, kad jie gyvens savo gyvenimą ir po mirties? Kodėl taip yra? Ir kodėl žmonės, praėjus 1 800 metų po to, kai buvo atskleista tiesa, išlaisvinanti iš vergijos ir blogio bei suteikianti jiems laisvę ir palaimą, lyg tyčia bando paslėpti tą išvaduojančią tiesą ir sąmoningai pasilieka pražūtingame klystkelyje?

Visa tai vyksta dėl to, kad su ankstesnio gyvenimo įpročiais (inercija) kovoja ne tik kiekvienas prabudusios sąmonės žmogus, su tais įpročiais kovoja ir visa žmonija, amžių amžiais gyvenusi tik gyvulišką gyvenimą. Tai, kas darosi vienam žmogui, darosi ir visai žmonijai, skiriasi tik tai, kad žmonijos mastu, kur tie gyvuliško gyvenimo įpročiai (inercija) gerokai daugiau įsisenėję, pasipriešinimas dvasinio gyvenimo pasireiškimams ir poreikiams gerokai stipresnis. Tam tikru žmogaus gyvenimo laikotarpiu užgimsta jo dvasinė esybė, lygiai tas pats atsitinka ir žmonijai.

Visą laiką žmogus nepaliaujamai gimsta naujam gyvenimui, jo gyvenimas yra nuolatinis nesustabdomas augimas.

Kaip kiekvieno gimimo ar augimo metu vyksta naujos būsenos kova su senąja, kaip bet koks gimimas yra ne kas kita kaip ta kova, taip visa tai, kas vyksta žmonijos mastu priešinantis jos dvasiniam švietimui, yra tik neišvengiama ankstesnės būklės kova su naująja. Tokia būsenų kova vyksta ir žmogui dvasiškai gimstant, tačiau šio gimimo ar augimo mes nematome išoriškai.

Mūsų pačių gimimą ir augimą suvokiame tik iš vidaus ir matome tokius reiškinius, kurie nematomi mums išoriškai stebint svetimą augimą arba gimimą. Vienas tokių mums augant pasitebimų reiškinių yra tas, kad jėgą (įrankį, šiuo atveju – protą), kuri Dievo skirta kovai su gyvuliškais poreikiais, pergalei prieš juos ir prieš gyvuliško gyvenimo inerciją, – tą jėgą mes panaudojame klaidingai – ne silpnindami, o stiprindami gyvulišką

gyvenimą. Ir taip daroma tiek kiekvieno žmogaus, tiek bendrame žmonijos gyvenime. Žmogui duotas įrankis išsivaduoti, bet jau pirmą minutę jis lyg nežinodamas, kaip panaudoti šį įrankį, dar tvirčiau susipančioja. Palyginti galime su žmogumi, kuris, norėdamas išnarplioti mazgą, jį užveržia, arba paspartina žingsnį norėdamas sustoti.

Visos žmonių pastangos, dedamos įvairiose gyvenimo srityse, kad dar labiau įklampintų žmogų į kūniško ir pasaulietinio gyvenimo vergiją, iš esmės yra to paklydimo pasekmės. Ir štai iš to paklydimo, kai žmogaus protas pasitelkiamas ne išsivadavimui iš vergijos ir gyvuliško gyvenimo skurdo, o tos vergijos sustiprinimui; nuo visų tų paklydimų, kurie Evangelijoje vadinami pagundomis, ir išvaduoja mus krikščioniškas mokymas, aiškindamas žmonėms, kas yra pagundos, kokių jų būna ir kaip žmogus gali ne tik joms nepasiduoti, bet jas ir sunaikinti.

**APIE MENĄ IR FIZINĮ DARBĄ
LAIŠKAS ROMAINUI ROLLAND'UI**

Brangusis broli!

Gavau Jūsų pirmą man rašytą laišką. Jis sugraudino man širdį. Skaičiau jį su ašaromis akyse. Maniausi galėsiąs atsakyti tuoj, bet to padaryti negalėjau dėl laiko stokos ir dar dėl to, kad prancūziškai rašant man sunkiau reikšti savo mintis, o, svarbiausia, dėl to, kad į Jūsų keliamus klausimus – keliamus daugiausia per nesusipratimą – reikėtų atsakyti labai plačiai.

Jūs klausiate: kodėl fizinis darbas yra svarbiausia mūsų tikrosios laimės sąlyga? Ar reikia gera valia mokslo ir meno srityse išsižadėti protinio darbo, kuris Jums atrodo nesuderinamas su fiziniu?

Į šiuos klausimus kaip mokėdamas atsakiau savo knygoje „Tai kas mums veikti?“; tą knygą girdėjau esant išverstą į prancūzų kalbą. Į fizinį darbą niekadęs nežiūrėjau kaip į svarbiausią principą, o tik kaip į paprastą ir natūralų dorovinio principo pritaikymą gyvenimui, tokį, kuris pirmų pirmiausia iškyla prieš akis kiekvienam nuoširdžiam žmogui.

Mūsų sugedusioje visuomenėje – tariamoje šviesuomenėje – fizinio darbo būtinumo kėlimas aikštėn ypač reikalingas todėl, kad svarbiausioji tos visuomenės yda buvo ir tebėra laisvinimasis iš fizinio darbo ir vargstančių, nelaimingų, tamsybėje skęstančių, į senovės vergus tebesančių panašių beturčių išnaudojimas be jokio abipusiško pasikeitimo bei bendradarbiavimo.

Pirmasis žmonių, kurie išpažįsta krikščioniškus, filosofinius arba humanitarinius principus, nuoširdumo požymis yra stengimasis išbristi iš šitokios prieštaros. Pats paprasčiausias ir įmanomiausias būdas tai pasiekti yra fizinis darbas, tas, kuriuo žmogus apeina (aptarnauja) pats save. Niekados nepatikėsiu krikščioniškų, humanitarinių ir filosofinių įsitikinimų nuoširdumu tokio žmogaus, kuris verčia tarnaitę išnešti jo naktinį puodą.

Pati paprasčiausia ir pati trumpiausia dorovės taisyklė to-
kia, kad kuo mažiau verstum kitus tarnauti sau ir kuo daugiau
tarnautum kitiems pats, – kuo mažiau reikalautum iš kitų ir
kuo daugiau duotum kitiems. Ši taisyklė, suteikianti mūsų gy-
venimui prasmę ir iš jos kylančią laimę, išsprendžia ir visus
kitus sunkius uždavinius, tarp jų ir tą, kuris Jums parūpo: kas
ištiks proto veiklą, mokslą, meną?

Laikydamasis šitokios taisyklės aš tik tada galiu būti laimin-
gas ir patenkintas, kai esu tvirtai įsitikinęs dėl mano veiklos
naudingumo kitiems. Jausdamasis patenkintas tuos, kuriems
dirbu, gaunu didžiausią atpildą, gerovę, – gaunu tai, ko vi-
sai ir nelaukiu ir kas negali paveikti mano pasirinktojo darbo.
Tvirtas tikėjimas dirbamo darbo naudingumu, tuo, kad tai,
ką dirbu, yra ne tuščia ir ne pikta, bet gera kitiems, yra svar-
biausioji mano laimės sąlyga. Tat tai ir skatina dorovingą ir
nuoširdų žmogų laikyti fizinį darbą veikesnį už mokslinį bei
meninį.

Rašydamas knygą naudojuosi spaustuvės darbininkų dar-
bu; kurdamas simfoniją naudojuosi muzikantų darbu; daryda-
mas tyrimus naudojuosi darbu tų, kurie gamina laboratorinius
prietaisus bei įrankius; piešdamas paveikslą naudojuosi darbu
tų, kurie gamina dažus ir audžia drobę; visa tai gali būti žmo-
nėms naudinga, bet gali, – kaip dažniausiai ir esti, – būti visiškai
nenaudinga ir net žalinga. Ir štai, kol visa tai darau, kol da-
rau labai abejotinos vertės dalykus ir verste verčiu kitus, – čia
pat prieš akis man daugybė darbo, tokio, kurį neatidėliodamas
turiu dirbti, kuris neabejotinai yra naudingas kitiems ir kurį
dirbdamas neprivalau ieškoti niekieno pagalbos: pavargusiam
žmogui padėti panešti naštą, susirgusiam mažžemiui apdirbti
jo žemę, perrišti žaizdą ir t. t.

Bet nekalbant apie šitokius visus mūsų laukiančius darbus,
kuriems dirbti nereikia niekieno pagalbos ir kurie tiesiogiai pa-
tenkina tuos, kuriems yra daromi, – yra dar devynios galybės

ir kitų naudingų darbų: pasodinti medelį, išauginti veršelių, išvalyti šulinį – tai vis darbas, neabejotinai, tikrai naudingas kitiems, toks, kurį kiekvienas nuoširdus žmogus negali nelaikyti vertesniu už visus tuos abejotinos vertės darbus, kurie mūsų pasaulio žmonių laikomi aukščiausiu ir tauriausiu žmogaus pašaukimu.

Pranašo pašaukimas yra didis ir kilnus pašaukimas. Bet mes visi gerai žinome, kas yra kunigai, laiką save pranašais vien todėl, kad tai jiems pelninga ir jie turi galios save tokiams laikyti. Ne tas yra pranašas, kuris yra išsimokslinęs kaip pranašas, bet tas, kuris giliai širdy įsitikinęs pranašu turįs būti ir niekaip negalįs juo nebūti. Toks įsitikinimas yra retas reiškinys ir gali būti įrodytas tik tomis aukomis, kurias savo pašaukimo siekiąs aukoja.

Tas pat pasakytina ir apie tikrąjį mokslą ir tikrąjį meną. Koks nors Lully*, kuris savo noru meta darbą virtuvėje ir lenda į palėpę groti smuiku, tai jis atskleidžia savo pašaukimą šitaip aukodamasis. Bet konservatorijos mokinys arba studentas, kurių vienintelė pareiga mokytis to, kas dėstoma, savo pašaukimo atskleisti net ir negali: jie paprastai tik naudojami padėti, kuri jiems atrodo patogi.

Fizinis darbas yra pareiga ir laimė visiems; proto bei vaizduotės darbas yra išimtinis darbas, kuris tampa pareiga ir laime tik turintiems reikiamą pašaukimą. Pašaukimas gali būti matomas ir įrodomas tik tada, kai mokslininkas ar menininkas aukoja savo poilsį ir gerovę darydami tai, kam jaučiasi pašaukti. Žmogus, kuris doroviniiais sumetimais gyvena iš fizinio darbo, o vis dėlto, išsižadėdamas poilsio ir miego, turi laiko dar ir mąstyti, ir vaisingai dirbti proto bei vaizduotės reikalaujančią darbą, pirštu prikišamai įrodo savo pašaukimą esant tikrą. O tas, kuris iš visiems žmonėms bendros

* Jean Baptiste de Lully (1633–1687) – žymus prancūzų kompozitorius.

dorovinės pareigos yra ištrūkęs ir, dangstydamasis mokslo ir meno polinkiu, įsitaiso parazito gyvenimą, – toks niekuomet nieko nesukurs, išskyrus netikrą mokslą ir netikrą meną. Tikrojo mokslo ir tikrojo meno kūriniai yra žmogaus pasiaukojimo vaisiai, o tik jau ne bet kurių kitų medžiaginių gėrybių vaisiai.

Bet kas ištikis mokslą ir meną? Kiek kartų man teko tat išgirsti iš žmonių, kuriems mokslas ir menas nėra niekas nerūpi ir kurie neturi nė mažiausio supratimo, kas yra mokslas ir menas! Galėtum pamanyti, kad tokie žmonės nieko taip nebrangina kaip žmonijos gerovės, kuri, jų supratimu, slypi plėtotėje to, ką jie laiko mokslu ir menu.

Bet kaip čia atsitiko, kad atsirado tokių bepročių, kurie ėmė neigti mokslo ir meno naudą? Yra amatininkų, yra žemdirbių. Niekam ir į galvą neateina neigti jų naudingumo, ir niekuomet darbininkas negalvoja įrodinėti savo darbo naudos. Jis gamina: jo gaminiai tikrai reikalingi, jie teikia naudą kitiems. Jus visi vartoja ir niekas neabejoja jų nauda, ir tikrai niekas to neįrodinėja.

Mokslo ir meno darbuotojų tokios pat sąlygos. Kaipgi čia dabar atsitiko, kad atsirado žmonių, kurie iš kailio nerdamiesi stengiasi įrodyti mokslo ir meno naudą?

Mat taip yra: tikrieji mokslo ir meno darbuotojai nepasiglemžia jokių teisių; jie savo darbo vaisius atiduoda visiems; tie vaisiai naudingi ir užtat jiems nereikia kokių nors teisių ar įrodymų. Bet dauguma, save laikančių mokslininkais ir menininkais, labai gerai žino, kad jų dirbamas darbas nieko nevertas, kad jis neatstoja to, kas jam padaryti sunaudojama. Čia tat ir yra ta vienintelė priežastis, kodėl taip smarkiai stengiamasi – panašiai į visų laikų kunigus – įrodinėti savo veiklą esant naudingą ir reikalingą žmonijai.

Tikrasis mokslas ir tikrasis menas visados buvo ir visados bus, lygiai kaip ir visos kitos žmogaus darbo rūšys, ir todėl

neigti ar įrodinėti mokslo ir meno naudingumą yra neįmanoma ir nenaudinga.

Mūsų visuomenėje mokslo ir meno vaidinamas netikras vaidmuo kyla iš to, kad tariamieji mokytiniai, mokslininkų ir menininkų vedami bei globojami, sudaro panašią į kunigų privilegijuotą kastą. Toji kasta turi tą pačią ydą kaip ir visos kitos kastos. Kastos yda ta, kad ji sumina į purvą tą patį principą, dėl kurio yra įkurta. Tikrosios religijos vietoje turime klaidingą religiją, tikrojo mokslo vietoje – klaidingą mokslą; tas pat pasakytina ir dėl meno. Kastos yda ta, kad ji sunkia našta gula ant liaudies pečių, o, be to, dar užkerta kelią jai išprusti, perimti tai, kas yra norima jai paskleisti, jai duoti. Pati didžiausia kastos yda ta, kad jos nariai viena kalba, o visai ką kita daro, – kad jų darbai niekaip nesiderina su jų išpažįstamais principais.

Išskyrus tuos, kurie laikosi to absurdiško principo, kad mokslas – mokslui ir menas – menui, civilizacijos šalininkai priversti teigti, kad mokslas ir menas duoda žmonijai labai didelę gerovę. Tačiau kas yra gerovė? Kokie yra tie tikrieji požymiai, pagal kuriuos galėtume atskirti gerovę ir gėrį nuo pikta? Mokslo ir meno šalininkai į šį klausimą atsakyti vengia. Jie net teigia, kad gėrio ir grožio apibrėžtis esanti neįmanoma. „Gėrio ir grožio iš viso, – sako jie, – negalima apibrėžti“. Bet jie meluoja.

Žmonija visais laikais žengdama į priekį tą tik ir darė, kad vis aiškiau ir aiškiau apibrėždavo gėrio ir grožio sąvoką. Tačiau ta apibrėžtis žmonėms nepatinka. Ji parodo niekybę arba net žalą tų padarinių, kurie eina iš tariamojo mokslo ir tariamojo meno ir kurie niekaip nesutampa su gėriu ir grožiu. Gėrio ir grožio sąvoka jau prieš daugelį amžių yra apibrėžta. Ją apibrėžė jau brahmanai, budistai, kinų, žydų, egiptiečių išminčiai, taip pat graikų stoikai, bet užvis tiksliau ją apibrėžė Evangelija.

„Visa, kas žmones jungia, yra gėris ir grožis; visa, kas juos skiria, yra blogis ir nedarna“. Ta formulė visiems žinoma. Ji

įbrėžta į mūsų širdis. Žmonijai gėris ir grožis yra tai, kas jungia ir vienija žmones. Ir todėl, jeigu mokslo ir meno šalininkai iš tikrųjų turėtų galvoje žmonijos gerovę, jie žinotų, ir kas yra žmogaus gerovė, ir, tai žinodami, rūpintųsi skleisti tik tokį mokslą ir tokį meną, kurie prie to veda. Nebūtų tada juridinių, karinių, politinės ekonomijos ir finansų mokslų, kadangi visi tie mokslai neturi kito tikslo, išskyrus vieno luomo bei vienos tautos naudą kenkiant kitoms. Jeigu mokslo ir meno kriterijus iš tikrųjų būtų žmonijos gerovė, niekad visi tie įmantrūs mokslai (tikrosios gerovės atžvilgiu niekam tikę) neįgytų tokios reikšmės, kokią yra įgiję dabar, ir ypač tokios reikšmės neįgytų mūsų meno kūriniai, vargiai tetinką dykaduonių nuoboduliui išblaškyti.

Žmogaus išminties didybė slypi ne daiktų pažinime. Yra be galo daug daiktų, kurių negalime pažinti. Išminties esmė yra ne ta, kad kuo daugiausia žinių įgytume. Išminties esmė – suvokti daiktų pažinimo tvarką, suprasti, kokie mokslai yra svarbiausi, kokie ne taip svarbūs. O iš visų mokslų, kuriuos žmogus gali ir turi mokėti, svarbiausias mokslas yra – kaip gyventi darant kuo mažiau pikta ir kuo daugiau gera; ir iš viso to visokeriopo meno – svarbiausias menas – mokėti išvengti pikta ir daryti gera, kuo mažiausiai eikvojant tam jėgų.

Ir štai pasirodo, kad tarp to visokeriopo meno ir visų tų mokslų, pretenduojančių tarnauti žmonijai, ne tik kad nėra svarbiausiojo meno ir svarbiausiojo mokslo, bet ir tiesiog tat išbraukta iš mokslo ir meno sąrašo. Tai, kas mūsų pasauly laikoma mokslu ir menu, yra ne kas kita kaip milžiniško dydžio muilo burbulas, didis prietaras, į kurį mes, tik spėję išsilaisvinti iš senojo bažnytinio prietaro, bematant įkrintame.

Kad būtų aiškus tas kelias, kuriuo mums reikia eiti, mes turime pradėti iš pradžios, – turime nusimauti kapišoną, kuris šildo galvą, bet kliudo gerai matyti. Pagunda labai didelė. Mes gimstame, paskui triūsdami ir stengdamiesi arba

dažniau apsukrumu patenkame tarp privilegijuotųjų, tarp civilizacijos ir kultūros vaidilų, ir reikia turėti, – lygiai kaip brahmanų arba katalikų kunigui, – daug nuoširdumo ir teisingumo, idant imtume abejoti mus ištaigingai gyventi įgalinančių principų tikrumu. Bet žmogui rimtam, kuris, kaip pavyzdžiui, Jūs, kelia gyvenimo klausimą pats sau, – kitokios išeities nėra. Prieš įgydamas aiškia pažiūrą į gyvenimą jis turi išsilaisvinti iš tų prietarų, kuriuose gyvena, nors tie prietarai jam būtų ir labai pelningi. Tai sąlyga – *sine qua non*. Ir tuščias darbas ginčytis su žmogumi, kuris užsispyręs tiki kokia nors nesąmone.

Jeigu jo mintis nėra visai laisva nuo iš anksto susidarytos nuomonės, tai kad ir kiek samprotautų, jis nė per plauką nepaslinkis prie tiesos. Iš anksto susidaryta nuomonė bei apriorinis tikėjimas tuo, kuo tiki, jį sustabdys ir niekais pavers visus jo samprotavimus. Yra tikėjimas bažnyčia, yra tikėjimas ir mūsų civilizacija. Jie abu visai sutampa. Katalikas sako: „Aš galiu samprotauti, bet tik kiek man leidžia Šventasis Raštas ir Padvimas, kuriuose slypi visa nekintama tiesa.“ Tikis civilizacija sako: „Mano samprotavimas turi sustoti, kai susiduria su civilizacijos duomenimis – mokslu ir menu. Mūsų mokslas yra žmogaus žinių sąjama. Jeigu dabar dar ir ne visą tiesos žodį jis gali tarti, tai vis vien jis jį tars. Mūsų menas drauge su klasikinio menu yra vienintelis tikrasis menas.“ Katalikas sako: „Yra daiktas anapus žmogaus ribų, toks, kaip sako vokiečiai, kuris esti pats savyje, tai – bažnyčia.“ Mūsų visuomenės žmogus sako: „Anapus žmogaus ribų esti daiktas pats savyje: tai – civilizacija.“

Mes lengvai pastebim tų iš religinių prietarų einančių samprotavimų klaidas, todėl kad tais prietarais nebetikime. Bet išpažįstantysis tą ar kurią kitą prietaringą religiją, pavyzdžiui, katalikas, tvirtai yra įsitikinęs esant tik vieną tikrąją religiją, tą, kurią išpažįsta jis; jam net atrodo, kad jo religijos tikrumą galima

įrodyti samprotaujant. Lygiai taip pat mes, laikąsi bei tiką civilizacija: mes tvirtai esam įsitikinę esant tik vieną tikrąją civilizaciją ir šitaip samprotaudami beveik nebevaliojam jaustis esą nelogiški; šitaip samprotaudami mes stengiamės įrodyti, kad iš visų laikų ir visų tautų tik mūsų laikais tie keliolika milijonų žmonių, gyvenančių pusiasalyje, vadinamame Europa, puoselėja tikrąją civilizaciją, kurią sudaro tikrasis mokslas ir tikrasis menas.

Tikrajai gyvenimo tiesai pažinti – tai, kuri yra tokia paprasčia, nėra reikalo studijuoti kokių nors filosofijų ar gilių mokslų; tik viena tereikia – nebūti prietaringam. Reikia tapti kūdikiu arba Descartes' u ir tarti pačiam sau: aš nieko nežinau, niekuo netikiu ir trokštu tik viena: pažinti gyvenimo tiesą, – gyvenimo, kurią turiu pragyventi.

Į tai jau atsakyta seniausiais laikais, ir atsakyta taip paprasčiai ir aiškiai. Mano vidujis jausmas sako esant mane reikalingą laimės, gerovės, gerovės sau vienam. Protas man sako: visi žmonės, visos gyvos būtybės trokšta to pat. Visos gyvos būtybės, lygiai kaip ir aš, ieško laimės tik sau ir yra pasiryžusios mane perblokšti. Iš to aiškėja, kad gauti trokštamos laimės aš negaliu; negaliu, o vis dėlto tik trokšdamas ir siekdamas laimės aš gyvenu. Neturėti laimės, negalėti jos siekti – vadinasi, negyventi.

Pagalvojęs ir pažvelgęs į pasaulį, į tą, kur kiekviena būtybė siekte siekia asmeninės laimės ir asmeninės gerovės, aiškiai matau, jog aš – būtybė, siekianti to pat; pasiekti laimės bei gerovės negaliu, ir todėl nebegaliu gyventi. O vis dėlto, nepaisant šios taip aiškios tiesos, mes gyvename ir siekiame laimės. Mes sakomės: aš tik tada galėčiau pasiekti laimę ir būti laimingas, jeigu visos kitos būtybės mylėtų mane labiau nei myli pačios save. Bet tai neįmanoma. Tačiau, nepaisant to, mes visi gyvename, ir visa mūsų veikla, mūsų smelkimasis įgyti turtų, – smelkimasis tapti šlovingiems, galingiems yra ne kas kita, kaip

bandymas priversti kitus mus mylėti labiau nei jie myli patys save. Turtai, šlovė, galia mums suteikia tokios būklės pavidalą, ir mes beveik patenkinti; ir esti valandų, kad pamirštame tai esant tik iliuziją, o ne tikrovę. Visos būtybės myli save labiau, negu mus, ir laimė neįmanoma. Yra žmonių, – jų skaičius diena iš dienos vis didėja, – kurie, nebevaliodami išspręsti to sunkaus uždavinio, nusižudo, laikydami gyvenimą tik viena apgaule.

O iš tikrųjų tas uždavinys išsprendžiamas taip paprastai ir taip lengvai. Laimingas aš galėčiau būti tik tada, jeigu visos pasaulio būtybės mylėtų kitus labiau, negu pačios save. Visas pasaulis būtų laimingas, jeigu visos būtybės mylėtų ne pačios save, bet kitus.

Aš – būtybė, žmogus ir protu esu suvokęs visų būtybių laimės dėsni. To proto dėsnio aš turiu laikytis, – turiu pats kitus mylėti labiau negu save. Reikia žmogui tik šitaip nusispręsti, ir bematant jis praregės – išvys gyvenimą visai kitokį esant. Visos būtybės naikina viena kitą, bet tuo pat metu jos ir mylisi, ir viena kitai padeda. Gyvenimas laikosi ne naikinant ir griauinant, bet tarpusavio paguoda bei simpatija, tuo, ką savo širdies kalba vadiname meile. Spėjęs tik suvokti pasaulio plėtros eigą, aš išvydau, kad vien abipusišku simpatijos ir bendravimo principu remdamasi žmonija gali žengti į priekį – progresuoti.

Visa istorija yra ne kas kita, kaip vis atkaklesnis ir atkaklesnis siekimas ir gerbimas to vienintelio visų būtybių solidarumo ir bendradarbiavimo principo. Tokią nuomonę ir samprotavimą patvirtina istorija ir mano paties potyris. Tačiau ir be to žmogus jauste jaučia šitokio samprotavimo tikrumą savo širdy. Didžiausia žmogui pasiekiamą laimė, didžiausia laisvė ir laimingiausia jo būseną yra savimaršos ir meilės būseną. Protas žmogui parodo vienintelį įmanomą laimės kelią, o jausmas raginte ragina tuo keliu eiti.